

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАПОРУКА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Людмила Глинська

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Розглянуто міжкультурну комунікацію як важливий інструмент підвищення мотивації людей до взаєморозуміння, миру та злагоди. Підкреслено, що основною проблемою, яка ускладнює комунікацію між представниками різних культур, є низький рівень культурної компетенції особистості як уміння орієнтуватися й адекватно поводитися у процесі міжкультурного спілкування. Наголошено на важливості виявлення толерантності в процесі міжкультурної комунікації як основи свободи й поваги до іншої людини, культури компромісу. Доведено, що міжкультурна комунікація набуває сьогодні особливого значення як дієвий засіб забезпечення мирного співіснування й співробітництва представників різних культур.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, толерантність, культура, міжкультурний діалог.

Глинская Людмила. Межкультурная коммуникация как залог гармонического развития общества.

Рассмотрена межкультурная коммуникация как важный инструмент, способствующий повышению мотивации людей к взаимопониманию, миру и согласию. Подчеркивается, что основной проблемой, которая затрудняет коммуникацию между представителями разных культур, становится низкий уровень культурной компетенции личности как умения ориентироваться и адекватно вести себя в процессе межкультурного общения. Отмечается важность проявления толерантности в процессе межкультурной коммуникации как основы свободы и уважения к другому человеку, культуры компромисса. Доказано, что межкультурная коммуникация сегодня приобретает особое значение как действенное средство обеспечения мирного сосуществования и сотрудничества представителей разных культур.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межкультурная компетентность, толерантность, культура, межкультурный диалог.

Hlyns'ka Liudmyla. Intercultural communication as a guarantee of the society harmonious development.

Intercultural communication is considered an important tool which contributes the growth of motivation of a person to mutual understanding, peace and harmony. It is emphasized that the main problem that interferes communication between representatives of different cultures is the low level of cultural competence of the individual as to the ability to navigate and adequately behave in the process of intercultural communication. It is emphasized on the importance of tolerance as the basis of freedom and respect for another person in the process of intercultural communication.

It has been determined that being intercultural competent means having a set of models of appropriate behavior, knowledge, skills, and sensitivity to the representatives of all cultures. This enables the functioning of the social system. This is the ability of people from different countries to interact with dignity, respect the beliefs, languages, world outlook and interpersonal styles of behavior of individuals and families.

It has been established that the diversity of cultures does not necessarily mean difficulties and obstacles; it can become a bridge to understanding and enriching life. It has been determined that intercultural communication contributes to a more confident growth of the level of respect and understanding. There will be more intercultural trust, support and cooperation between people; also there will be significantly fewer unwanted events and more control over the possible further development of the conflict. People will feel more comfortable with each other. The opportunities for solving problems and creative development will be increased. A stronger sense of inclusion, equality and justice will be developed.

It is proved that intercultural communication becomes of special significance today as an effective means of ensuring peaceful coexistence and cooperation of different countries representatives.

Key words: intercultural communication, intercultural competence, tolerance, culture, intercultural dialogue.

Сучасні процеси глобалізації та інтенсифікації міжнаціонального спілкування зумовлюють необхідність культурних контактів у міжнародному масштабі в усіх сферах суспільного життя. Міжкультурне середовище потребує не лише знання інших мов, а й здатності до розуміння запитів і потреб тих людей, які сповідують інші системи цінностей і мають інші пріоритети. Сьогодні людство розвивається шляхом розширення взаємозв'язків і взаємозалежностей між різними країнами, народами та їхніми культурами. Цей процес охоплює різноманітні сфери суспільного життя всіх країн. Зростання обсягів та форм міжкультурної взаємодії потребує теоретичного осмислення умов і можливостей досягнення

максимального взаєморозуміння, уникнення конфліктів, досягнення нового рівня усвідомлення спільності загальнолюдського розвитку.

Швидкі темпи змін культурної ситуації у світі вимагають організації такої поведінки людини в мультикультурному середовищі, яка не спричиняла б культурних конфліктів між комунікантами, а натомість допомагала знаходити оптимальні шляхи досягнення певних цілей у непередбачуваних і непрограмованих ситуаціях зіткнення культур. Це й зумовлює необхідність філософсько-культурологічного аналізу феномена міжкультурної комунікації й визначає актуальність теоретичного осмислення міжлюдського спілкування, оскільки наукова

обґрунтованість і усвідомлена прогресивна спрямованість поведінки людей є важливою умовою успішної розбудови сучасного суспільства.

Поняття міжкультурної комунікації виникло в середині ХХ ст. і пов'язане з іменами таких учених, як Е. Голл, К. Клакхон, Л. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер. Проблема мовленнєвої діяльності та спілкування присвячені праці Л. Виготського, В. Гумбольдта, М. Жинкіна, І. Зимньої, Л. Паламаря, В. Сказкіна, Р. Донсона, Г. Стоуна, Д. Вільямса, Х. Хайка, Е. Вотерса та ін. На тісному взаємозв'язку мови та культури народу наголошували такі дослідники, як Є. Верещагін, В. Костомаров, В. Воробйов, що розробляли проблему міжкультурного спілкування. У соціально-філософському аспекті проаналізувала сутність поняття «міжкультурна комунікація» І. М'язова. Проблемам міжкультурного спілкування носіїв різних культур присвятили свої праці сучасні українські вчені П. Донець, Т. Комарницька, П. Осипов. Міжкультурна комунікація є предметом дослідження також Г. Гритчук. Однак предметне поле досліджень у межах проблеми міжкультурної комунікації в Україні сьогодні ще остаточно не сформовано.

Метою статті є розкриття змісту міжкультурної комунікації як важливого інструменту формування гармонійного співіснування людей в єдиному просторі й аналіз її соціокультурних аспектів.

В сучасному світі, де інформація стає основою суспільного життя, загострюється проблема взаєморозуміння як головного результату людського спілкування. Це потребує застосування більш глибокого підходу до процесу міжкультурної комунікації з урахуванням специфіки ціннісних орієнтацій, що зумовлюють мотиви й результати міжлюдського спілкування. Сучасна ситуація вимагає вироблення нових стратегій міжкультурних комунікацій, орієнтованих на активізацію не лише національно-культурних потенціалів суспільства, а й ментальних та духовних внутрішньоособистісних ресурсів кожної людини.

У контексті феномена міжкультурної комунікації важливо розглянути специфіку комунікативного. Сферу комунікативного розуміють як здійснення інформаційних та інших контактів між людьми, країнами. Характер таких контактів визначає зміст і сутність міжкультурної комунікації. Комунікація може здійснюватися як на основі взаємодії, так і на основі зв'язків, на основі змістовної спільної діяльності. Таким чином, вона являє собою контакти, тобто зовнішню форму відносин чи спілкування

або змістовні зв'язки між людьми, що здатні значно й позитивно змінити не лише їхній соціальний статус, а й принципову орієнтацію у світі. Міжкультурна комунікація передбачає обмін уже готовим змістом, де враховано можливість передачі цього змісту. Сам процес міжкультурної комунікації – це процес зовнішнього оперування предметами культури, який відбувається в основному на інформаційному рівні, адже інформація – це не просто знання, що можна розглядати як феномен культури, а знання, яке набуло зручної для передачі форми.

Суб'єктами міжкультурної комунікації виступають представники різних людських спільнот. Ними можуть бути як люди, так і соціальні інститути, що сформувалися в процесі розвитку культури того чи іншого народу. Належність суб'єкта комунікації до певної культури визначає специфіку міжкультурних взаємодій. Змістом цих взаємодій є процеси, які характеризують ту чи іншу діяльність, сферу обміну, сферу розподілу, що виражається подіями чи фактами соціального життя, де й здійснюється комунікація. Найголовніше те, що розмаїтість культур не обов'язково означає труднощі й перешкоди, вона може стати й містком до порозуміння й збагачення нашого життя. А основним інструментом, який сприятиме підвищенню мотивації до взаєморозуміння, миру та злагоди, може стати саме культура міжкультурної комунікації.

Метою комунікації є досягнення взаєморозуміння чи забезпечення взаємодії. З'ясування позиції співрозмовника, досягнення гармонійних стосунків і взаємодії є глибинною схемою стратегії міжкультурного спілкування. Міжкультурна комунікація сприятиме більш впевненому зростанню рівня поваги й взаєморозуміння між людьми, міжкультурній довірі, підтримці та співпраці. Завдяки їй буде менше небажаних подій і більше контролю над можливим подальшим розвитком конфлікту, люди почуватимуться комфортніше один з одним, розширюватимуться можливості для виконання творчих завдань і гармонійного розвитку, сильнішим стане відчуття залученості в процес спілкування й почуття рівності та справедливості. Одним зі способів здійснення міжкультурної комунікації є обмін можливостями кожної зі сторін, що є учасницями процесу спілкування. Обмін можливостями означає обмін тим, що вже створено, сформовано і є готовим до обміну.

Понятійний рівень розгляду проблем культурного розвитку людства орієнтує на виявлення діяльнісних основ культури як процесу. Цей підхід значно змінює картину

причин і наслідків не лише в характеристиці особливостей культури того чи іншого народу, а й в оцінках, що стосуються відмінностей культур, їхньої близькості, перспектив розвитку, а також перспектив зв'язків між ними [2]. Сьогодні неможливо знайти таку етнічну спільноту, яка не відчула б на собі впливу з боку культур інших народів. Це проявилось в бурхливому зростанні культурних обмінів і прямих контактів між державними інститутами, громадськими рухами й окремими представниками різних країн і культур. Розширення взаємодії культур і народів актуалізує проблему культурної самобутності й культурних відмінностей. Зі зростанням культурного розмаїття народи намагаються зберегти й розвинути своє культурне обличчя. Ця тенденція до збереження культурної самобутності свідчить, що людство, стаючи все більш взаємопов'язаним і єдиним, залишається різноманітним у плані культури.

У контексті цих тенденцій суспільного розвитку дуже важливо вміти визначати культурні особливості народів, щоб розуміти один одного й досягати взаємного визнання [1]. В умовах інформатизації суспільства розширюється можливість спілкування між представниками різних культур. Однією з основних проблем, які ускладнюють комунікацію між представниками різних культурних традицій, є проблема низького рівня культурної компетенції особистості. Міжкультурна компетенція, поряд зі знанням мови, передбачає набуття певних умінь і досвіду, без яких розуміння людини – представника іншої культури – ускладнюється. Навіть більше, без розуміння іншої культури рефлексія власної культури та її розвитку стають неможливими. Міжкультурна компетенція – це здатність успішно спілкуватися з представниками інших культур, тому її важливими компонентами є загальнокультурологічні й культурно специфічні знання; уміння практичного спілкування й міжкультурне психологічне сприйняття. Етнокультурна компетенція – це вміння орієнтуватися й адекватно поводитися в процесі міжкультурного спілкування. Оволодіння міжкультурною компетенцією відбувається на основі поетапної соціалізації особистості в етнокультурному середовищі.

У структурі міжкультурної компетенції можна виділити такі елементи:

- компетенція знань – це знання власних цінностей і уявлень, розуміння того, що у світі панує глобальна взаємозалежність і взаємозумовленість;
- соціальна компетенція – це вміння адекватно реагувати на конфлікти

та суперечності у процесі міжкультурного спілкування, здатність до виявлення емпатії щодо представника іншої культури;

- самокомпетенція (самооцінка) – уміння зрозуміти, як впливають на моє «я» культурні цінності й уявлення, які явища моєї культури чи субкультури сприяють формуванню моєї особистості;

- компетенція діяльності – це здатність аналізувати свою та чужу культуру, вміння свідомо моделювати міжкультурне спілкування.

У сучасному міжкультурному середовищі людина має бути здатна так подати відмінності між культурами, щоб їхні представники могли гідно презентувати себе й так само розуміти позиції іншого. Розвиток міжкультурної компетенції відбувається на ґрунті контрасту між своєю та чужою культурами або внаслідок роздумів стосовно своєї та чужої культури. Знання, за допомогою яких вимірюється своя культура, які зумовлюють орієнтацію та поведінку людини, не повинні бути випереджувальними, а мають конструюватися в процесі розвитку міжкультурної компетенції. Але слід пам'ятати, що чим менш обізнана людина зі своєю культурою, тим поверховішими будуть результати її роздумів про іншу культуру. Отже, формування міжкультурної компетентності повинно базуватися на рівневному підході, на контрастно-порівняльному вивченні різних стилів життя, культурних символів і на вихованні міжкультурної особистості, що зберігає свою національну культуру та індивідуальність і водночас толерантно ставиться до представників різних культур.

Володіти міжкультурною компетентністю – значить вміти користуватися набором моделей відповідної поведінки, знаннями, навичками, а також бути толерантним до представників усіх культур, що забезпечує можливості функціонування соціальної системи. Це здатність людей різних культур до взаємодії між собою, до гідного, поважного ставлення до вірувань, мов, світоглядів і міжособистісних стилів поведінки окремих осіб і сімей. Міжкультурна компетенція – це динамічний процес, що триває впродовж усього життя й вимагає від усіх учасників спілкування віддачі й прагнення розвиватися й навчатися. Немає якогось певного моменту чи кінцевої точки, коли людина може впевнено сказати, що вона нарешті є компетентною в питаннях міжкультурної комунікації. Україй важливо в процесі розвитку надавати першорядне значення тому, як насправді здобути необхідні знання, набуті необхідні навички й налагодити стосунки в конкретних ситуаціях. Саме критична рефлексія, тобто навчання дією, а також практики

розмірковування стають потужним інструментом у процесі розвитку міжкультурної компетенції.

Важливою рисою особистості, необхідною для процесу міжкультурної комунікації, є толерантність, що належить до загальнолюдських цінностей, особливо в сучасному світі, який характеризується збільшенням мобільності, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами й переміщенням населення, урбанізацією й трансформацією соціальних моделей. Толерантність – це основа свободи, повага до прав іншої людини, культура компромісу. Толерантність – це діалог, тобто діалогічна міжкультурна форма спілкування. У теорії сучасного наукового знання є різні підходи до розуміння поняття «толерантність». З погляду філософії, толерантність розглядається як терпіння, терпимість, витримка, примирення. Політичний аспект акцентує повагу до свободи іншої людини, її поглядів, думок, поведінки. Соціологія тлумачить толерантність як милосивість, делікатність, прихильність до іншого тощо [5, с. 16].

Міжкультурна толерантність передбачає здатність до усвідомлення інших форм культурного розмаїття, до поважного ставлення навіть до тих проявів культури іншого народу, які не зрозумілі й спочатку видаються різко неприйнятними. Тому міжкультурний діалог є основою актуальної на сьогодні народної дипломатії, яка має особливе значення в потенційних зонах конфліктів. В основі міжкультурного спілкування – уміння співіснувати один з одним, миритися з неминучими розбіжностями в поглядах, орієнтаціях, стилях життя, виявляти терпіння й терпимість у різних ситуаціях, навіть коли це важко. Толерантність – це не пасивне штучне підпорядкування думок поглядам і діям інших, не покірний терпимість, а активна моральна позиція й психологічна готовність до неї заради розуміння між різними людьми, соціальними групами, етносами, заради позитивної взаємодії людей різного культурного, релігійного чи соціального середовища. Виходячи з визначення компетенції, запропонованого Дж. Локком, не менш важливою та привабливою рисою толерантності, що вказує на особливості її морального статусу, є те, що її наявність однаково може зумовлювати як взаємне зближення людей, соціальних і культурних груп, відповідних ціннісних систем тощо, тобто міжкультурне спілкування в розумінні утворення певної спільноти, – так і їх взаємне дистанціювання. Отже, толерантність спирається

на деякі етнічні орієнтири та цінності, що сприяють міжкультурному порозумінню.

Проблема культури міжетнічної взаємодії й міжкультурної комунікації є особливо актуальною для поліетнічних регіонів нашої країни, одним з яких є Північне Приазов'я. На його етнонаціональний склад впливали не лише історичні, а й політичні та економічні чинники. Найбільшими за кількісним складом етносами є українці, росіяни, крім них у цьому регіоні проживають греки, вірмени, грузини, болгари, німці, серби та інші – разом 104 національності та етноси. Кожна етнонаціональна група має свою етнічну культуру, мову, релігію, традиції, звичаї, обряди, кухню тощо. Представники різних етнонаціональних груп, що проживають на території Північного Приазов'я, намагаються порозумітися між собою, тому міжкультурна комунікація цих етнічних угруповань неможлива без культурних впливів і взаємовпливів. Сьогодні в цьому регіоні відбуваються певні етносоціальні зміни. Зокрема, спостерігається досить помітне розмивання характерних для кожної нації чи етносу ціннісних орієнтацій і норм поведінки та створення нових, особливо серед молоді. Молоді люди активно входять у стадію глобалізованої культури й намагаються бути схожими на своїх західних однолітків. Старше ж покоління прагне зберегти й навіть відродити свою національну культуру й прищепити її дітям. Однак це зробити доволі складно, незважаючи на створення національно-культурних товариств.

Міжкультурний діалог у поліетнічному середовищі можливий лише тоді, коли кожний з його суб'єктів, усвідомлюючи свою самоцінність і самобутність, бачить, розуміє та приймає цінності іншого партнера по діалогу. Зауважимо, що проголошення принципу толерантності як такого не може суттєво змінити ситуацію у світовому співтоваристві. Так само й принцип міжкультурної комунікації не здатний істотно змінити наявні сили світового процесу та їхні інтереси. Міжкультурна комунікація може бути елементом інформаційної взаємодії сторін, але не підставою для зміни їх найважливіших інтересів. Міжкультурна комунікація, як і толерантність, за своїм статусом не є чимось визначальним у житті сучасного співтовариства. Водночас вони є серед прийнятих стандартів, що характеризують риси сучасного світового процесу.

Важливу роль у процесі міжкультурної комунікації та порозуміння відіграє мова, яка є умовою розвитку будь-якої національної культури та суспільства загалом. Мова – це універсальний засіб спілкування. Вона є інструментом, завдяки якому відбувається

- етики и дидактики. Харьков: Штрих, 2001. 384 с.
3. Петякшева Н. И. Диалог цивилизаций: Восток–Запад. *Вопросы философии*. 1993. № 6. С. 108.
  4. Скубашевська Т. С. Розвиток мовних стратегій та їх роль у зміцненні міжкультурного діалогу. *Мультиверсум: філософський альманах*. К.: Український центр духовної культури, 2004. Вип. 42. С. 108–116.
  5. Хомяков М. Б. Толерантність: парадоксальна цінність. *Журнал соціології і соціальної антропології*. 2003. № 4. С. 16.

Відомості про автора:

Глинська Людмила Федорівна
 lyudmilasocio@rambler.ru
 Мелітопольський державний педагогічний
 університет імені Богдана Хмельницького
 вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
 Запорізька обл., 72312, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i9.1960>

Надійшла до редакції: 15.09.2016 р.
 Прийнята до друку: 02.02.2017 р.

Рецензент:

доктор філософських наук,
 професор Троїцька Т. С.

- voprosy etiki i didaktiki. Kharkov:
 Shtrikh [in Russian].
3. Petiaksheva, N. I. (1993). Dialog tsivilizatsii: Vostok–Zapad. *Voprosy filosofii – Issues of Philosophy*, 6, 108 [in Russian].
  4. Skubashevs'ka, T. S. (2004). Rozvytok movnykh stratehii tayikh rol' u zmitsnenni mizhkul'turnoho dialohu. *Mul'tyversum: Filosofov'kyi al'manakh – Multiversum: Philosophical Almanac. Issue 42*, 108–116 [in Ukrainian].
  5. Khomiakov, M. B. (2003). Tolerantnost': paradoksal'naiia tsennost'. *Zhurnal sotsiologii i sotsial'noi antropologii – Journal of sociology and social anthropology*, 4, 16 [in Russian].

Information about the author:

Hlyns'ka Liudmyla Fedorivna
 lyudmilasocio@rambler.ru
 Melitopol Bohdan Khmelnytsky
 State Pedagogical University
 20 Hetmans'ka St., Melitopol,
 Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i9.1960>

Received at the editorial office: 15.09.2016.
 Accepted for publishing: 02.02.2017.

Reviewer:

Doctor of Philosophical Sciences,
 Professor Troits'ka T. S.